

4.

Endistel aegadel olevat olnud täiesti loomulik, et laps juba maast madalast ussisonad selgeks saab. Eks oli tollalgi osavaid ussisonade meistreid ning ka neid, kes selle keele kõiki varjatud peensusi ei mõistnud – aga oma igapäevase eluga tulid toime nemadki. Kõik inimesed oskasid ussisonu, mida päris ammustel päevadel olid meie esivanematele õpetanud muistsed ussikuningad.

Minu sündimise ajaks oli kõik muutunud. Vanemad inimesed veel mingil määral ussisonu kasutasid, aga tõelisi tarku oli nende seas väga vähe; noorem sugupõlv aga ei viitsinud raske keelega enam üldse vaeva näha. Ussisonad pole lihtsad, inimkõrv suudab vaevu tabada kõiki neid juuspeeni erinevusi, mis lahutavad ühte sisinat teisest, andes lausutule sootuks teise mõtte. Samuti on inimese keel esialgu võimatuult kohmakas ja paindumatu ning kõik susinad kõlavad algaja suus üsna sarnaselt. Ussisonade õppimist tuleb alustada just nimelt keelele mõeldud harjutustest – selle lihaseid tuleb treenida päevast päeva, et keel muutuks sama vilkaks ning osavaks kui maol. See on esiotse kaunikesti tüütu ja seetõttu pole imestada, et paljud metsaelanikud pidasid säärast pingutust paljuks ning eelistasid kolida külla, kus oli palju huvitavam ning ei vajatud ussikeelt.

Tegelikult polnud enam õigeid õpetajaidki. Ussisonadest võõrdumine oli alanud juba mitu põlvkonda tagasi ja ka meie vanemad suutsid kõigist ussisonadest kasutada vaid mõningaid levinumaid ja lihtsamaid, näiteks see sõna, mis kutsus sinu juurde põdra või hirve, et sa saaksid tal kõri läbi lõigata, või siis sõna raevunud hundi rahustamiseks, samuti tavaline loba ilmast ja muust säärasest, mida sobis ajada möödaroomavate rästiku-

tega. Vägevaimaid sõnu polnud juba ammu tarvis läinud, sest kõige võimsamate sõnade sisistamiseks – et neist ka mingi tulu sünniks – läks ühekorraga tarvis mitu tuhat meest, keda metsas juba ammu leida polnud. Nii olidki paljud ussisonad unustuse hõlma vajunud ja viimasel ajal ei vaevutud enam neid kõige lihtsamaidki selgeks õppima, sest nagu öeldud, kergesti nad meelde ei jäanud – ning milleks ikka vaeva näha, kui võib adra taga käia ja muskleid punnitada.

Niisiis olin mina päris erakordses olukorras, sest onu Vootele mõistis kõiki ussisonu – kahtlemata ainsa inimesena metsas. Ainult tema käest oli mul veel võimalik õppida selle keele kõiki peensusi. Ja onu Vootele oli halastamatu õpetaja. Minu muidu nii lahke onu muutus korraga kivi kõvaks, kui asi puudutas ussisonade õppetunde. “Need lihtsalt tuleb ära õppida!” teatas ta lühidalt ning sundis mind ikka ja jälle kordama kõige keerukamaid sisinaid, nii et mu keel valutas õhtuti, nagu oleks keegi seda päev otsa väänanud. Kui siis tuli veel ema oma põdrakintsudega, raputasin ma ehmunult pead – üksnes kujutlus, et mu vaene keel peab kõigile päevastele vintsutustele lisaks ka mäluma ja neelama, täitis mu suu jubeda valuga. Ema oli meeletu ja palus onu Vootelet, et ta mind vähem kurnaks ning õpetaks esialgu üksnes kõige kergemaid sisinaid, kuid onu Vootele polnud nõus.

“Ei, Linda,” ütles ta mu emale. “Ma õpetan Leemetile ussisonad nii selgeks, et ta ise ka enam aru ei saa, kas on inimene või uss. Praegu tunnen üksnes mina seda keelt nii, nagu meie rahvas seda aegade hämarusest saadik on tundnud ja tundma peab, ning kui mina ükskord suren, siis on Leemet see, kes ussisonadel päriselt ununeda ei lase. Ehk õnnestub temalgi endale järeltulija välja koolitada, näiteks oma pojast, ja nii ei sure see keel ehk lõplikult välja.”

“Oh, sa oled kangekaelne ja kuri nagu meie isa!” ohkas ema ja tegi mu vaevatud keelele kummelikompressi.

“Kas vanaisa oli siis kuri?” mõmisesin mina, kompress hamaste vahel.

“Hirmus kuri,” vastas ema. “Muidugi mitte meie vastu, meid ta armastas. Vähemalt nii on mul meeles, ehkki tema surmast on juba palju aastaid möödas ja mina olin tookord alles väike plika.”

“Miks ta siis ära suri?” pärisin mina edasi. Ma ei olnud varem oma vanaisast kunagi midagi kuulnud ja tulin alles praegu üllatavale järeldusele, et otse loomulikult ei saanud minu isa ja ema siia ilma taevast kukkuda, ka neil pidid olema vanemad. Ainult et mikst neist kunagi ei räägitud?

“Raudmehed tapsid ta,” ütles ema ja onu Vootele lisas:

“Mitte ei tapnud, vaid uputasid. Raiusid tal jalad otsast ning viskasid merre.”

“Aga teine vanaisa?” nõudsin mina. “Mul peab ju kaks vanaisa olema!”

“Raudmehed tapsid ka tema,” ütles onu Vootele. “See oli ühes suures lahingus, mis peeti ammu enne sinu süüdi. Meie mehed läksid vapralt raudmeestega võitlema, kuid löödi pihuks ja põrmuks. Nende mõõgad olid liiga lühikesed ning odad liiga nõrgad. Aga see ei oleks muidugi mitte midagi lugenud, sest meie rahva relvadeks pole kunagi olnud mõõgad ega odad, vaid hoopis Põhja Konn. Kui meil oleks õnnestunud Põhja Konn äratada, oleks ta raudmehed ühe hetkega alla neelanud. Aga meid oli liiga vähe, paljud olid juba külasse elama asunud ega tulnud appi, kui neid paluti. Ja isegi kui nad oleksid tulnud, poleks neist abi olnud, sest nad ei mäletanud enam ussisõnu, aga Põhja Konn tõuseb üles vaid siis, kui teda kutsuvad tuhanded. Nii ei jäänud meie meestel muud üle kui katsuda võidelda raudmeeste vastu nende endi relvadega, aga see on alati lootusetu ettevõtmine. Võõrad asjad ei too kellelegi õnne ega edu. Mehed löödi surnuks ja nende naised, teiste seas ka sinu mõlemad vanemad, kasvatasid oma lapsed üles ja surid siis kurvastusest.”

“Meie isa muidugi lahingus maha ei löödud,” täpsustas ema.

“Temale ei julgenud keegi lähedale minna, sest tal olid mürgihambad.”

“Kuidas – mürgihambad?”

“Nagu rästikul,” seletas onu Vootele. “Meie muistsetel esivanematel olid kõigil mürgihambad, kuid nii nagu aja jooksul unustati ussikeel, nii kadusid ka mürgised kihvad. Viimase saja aasta jooksul on neid väga harva ette tulnud ja praegu ei tea ma kedagi, kes neid kannaks, aga meie isal olid mürgihambad olemas ja ta salvas oma vaenlasi armutult. Raudmehed kartsid teda pööraselt ja põgenesid kahte lehte, kui isa nende poole oma kihvu välgutas.”

“Kuidas ta siis kätte saadi?”

“Nad tõid kiviheitemasina,” ohkas ema, “ja hakkasid tema suunas kive lennutama. Viimaks saidki nad isale pihta ja löid ta uimaseks. Siis sidusid raudmehed ta rõõmuhoisete saatel kinni, raiusid jalad maha ja heitsid ta merre.”

“Raudmehed vihkasid ja kartsid sinu vanaisa pöörasel kombel,” ütles onu. “Ta oli tõesti metsiku iseloomuga ja temas voolas meie esivanemate tuline veri. Kui me kõik oleksime sääresteks jäänud, ei oleks raudmehed ilmapealgi suutnud meie maale pesa ehitada – neile oleks kõrri karatud ja nad kontideni paljaks näritud! Aga paraku inimesed ja rahvad manduvad. Kaovad hambad, unustatakse keel – ning lõpuks küürutatakse vaguralt põllul ja loigatakse sirbiga kõrsi.”

Onu Vootele sülitas ja põrnitses enda ette põrandale nii jubeda näoga, et ma mõtlesin – kange vanaisa julm veri pole ka tema pojas sootuks kaotsi läinud.

“Isa mõirgas veel laineteski nii hirmsa häälega, et raudmehed põgenesid oma lossi ja sulgesid kõik aknaluugid,” lõpetas ema selle kurva loo. “Sellest on nüüd juba oma kolmkümmend aastat möödas.”

“Kas või ainult sellepärast peadki sa ussisõnad selgeks õppima,” ütles onu. “Oma vägeva vanaisa mälestuseks. Kihvu ma sulle suhu istutada ei saa, aga painduva keele küll. Sülitita nüüd see plöga suust välja ja hakkame uuesti pihta.”

“Las ta ometi natuke puhkab veel!” anus ema.

“Ei ole midagi,” ütlesin mina, püüdes vapralt nägu teha. “Ega mu keel enam nii hirmsasti valutagi. Ma võin õppida küll.”